

ՔՐԻՍՏՈՍ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԼՈՅՍԻՆ ԱՌՋԵԻ

(Շաբ. տե'ս «Բազմավեպ», 1969, Ի՝ 11-12, էջ 297)

ՀՐԵԱՅ ԱՂԲԻԻՐՆԵՐ

Յովսեպոս

Յիսուսի անունը յիշատակող ամենէն հին հրեայ պատմիչն է, առաքելներու ժամանակակից՝ Յովսեպոս Փլաբիոս:

Անիկա ծնած է Երուսաղէմ, Քրիստոսէ ետք, 37-38 թուականին:

Փոքր տարիքէն սկսած է Ս. Գիրքը ուսումնասիրել: Իր իսկ վկայութեամբ, տասներեք տարեկանին՝ զիտունի համբաւ կը հանէ, եւ հրեայ ուսուցիչները իրեն կը դիմեն՝ աստուածաբանական խնդիրներու լուսարանութիւն խնդրելու համար:

Տասնըվեց տարեկանին, Յովսեպոս կը քաջուի անապատ, եւ հոն ճշնոդական խիստ կեանք մը կ'անցընէ:

66 թուականին, զինուորական դուռդի մը զլուխ անցած՝ կը պատերազմի հռոմէական բանակներուն դէմ: Պատերազմը վերջ կը գտնէ Հռոմայեցիներու յաղթանակով:

Յովսեպոս Փլաբիոս, վերոյիշեալ պատերազմէն ետք, Հռոմ տեղափոխուելով, 75-79 շրջանին, կը հրատարակէ «Հռոմէական պատերազմը» խորագրով պատմութեան գիրք մը. իսկ 93-94ին՝ «Հրէական հեղուքի մեծ» հատորը: Ան գրած է նաեւ «Ընդդէմ Ապոլոնի» (95ին) գիրքը եւ ինքնակենսագրութիւն մը (100ին):

Յովսեպոս պատմիչ՝ իր «Հրէական հեղուքի մեծ» պատմութեան գիրքին մէջ կը խօսի Յովհաննէս Մկրտչի, Յակոբոս Ա-

ռաքելի, Պիղատոսի, Կայսրի եւ Աննա քահանայապետներու, Հերովդէսի, Արքեպատի եւ այլ պատմական անձերու մասին, որոնց նկարագրութիւնը յար եւ նման է «Աւետարաններ»ու եւ «Գործք Առաքելոց» գիրքին մէջ դրուածներուն:

Յակոբոս առաքելի մասին խօսելով՝ Յովսեպոս կը գրէ. «Անանիա դատաւորներու ժողով մը դումարեց եւ բերել տալով Յակոբոսը՝ եղբայր Յիսուսի, որ Քրիստոս կը կոչուի, եւ քանի մը ուրիշներ, զանոնք ամբաստանեց օրինադանց գտնուելու յանցանքով եւ քարկոծումի դատապարտեց»¹¹:

Արդի պատմադէտները, գրեթէ միաձայնութեամբ կ'ընդունին վերոյիշեալ տողերուն վաւերականութիւնը:

Մասնագէտներու կարծիքներուն անհամաձայնութիւնը կը սկսի՝ միեւնոյն հատորին ԺԸ. գիրքին մէջ, Յիսուսի մասին դրուած հետեւեալ հատուածին շուրջ. «Արդ, այս շրջանիս երեւցաւ Յիսուս, իմաստուն մարդ մը, եթէ մարդ պէտք է անուանել զԱյն, որովհետեւ զարմանալի գործեր կատարեց. եղաւ ուսուցիչ անոնց, որոնք ուրախութեամբ կ'ընդունին ճշմարտութիւնը եւ իրեն ձգեց շատ մը Հրեաներ եւ նաեւ բաղամթիւ Յոյներ: Ասիկա Քրիստոսն էր: Եւ երբ մեր առաջնորդներուն ամբաստանութեան վրայ, Պիղատոս զԱյն խաչուելու դատապարտեց, իր հաւատացեալները չհրաժարեցան

11. Antiquités Juives, 20, 9, 1, § 200:

Անոր ուրիշ, որովհետեւ, երբորդ օրը, յարութիւն առնելով՝ իրենց երեւցաւ, ինչպէս որ աստուածային մարդարէշները այս բաները ըսած էին արդէն, ինչպէս նաեւ հապարաւոր ուրիշ զարմանալի բաներ Անոր (Յիսուսի) մասին: Այսօր ալ գոյութիւն ունի ազանդը անոնց, որոնք Անոր անունով կոչուած են քրիստոնեաներ»¹²:

Աւելորդ է ըսել որ երկար վիճարանութիւններու նիւթ եղած է այս մէջըներումը: Եւսեբիոս պատմիչին, չորրորդ դարուն, ծանօթ է Յովսեպոսի՝ Յիսուսի մասին տուած այս վկայութիւնը:

Շատ մը բանասէրներ կը ժխտեն ամբողջ հաստատուն վաւերականութիւնը:

Ուրիշներ, որոնց մէջ կան նաեւ բողոքական նշանաւոր աստուածաբաններէն Burkitt, Harnack, եւայլն, կը պաշտպանեն դրութեան ամբողջութեամբ հարապատ ըլլալը, մինչ անթիւ ուրիշներ, նոյնիսկ կաթողիկէ աստուածաբաններ՝ Botifol, Lagrange, եւայլն, կ'ընդունին որ Յովսեպոսի վերոյիշեալ դրութեան մէջ՝ յետոյ ներմուծուած տողեր կան:

Այսօր տիրող եւ ողջամիտ կարծիքը այն է թէ այդ մէջըներումին վրայ՝ քանի մը տողեր միայն յետոյ աւելցուած են: Գրութեան մեծ մասը կը պատկանի Յովսեպոսի գրիչին:

Մասնաւոր նկատողութեան առնելիք կէտ մըն է սա պարագան, որ Յովսեպոսի՝ Յիսուսի մասին բոլոր գրածները շատ քիչ են բաղդատմամբ իր լայնածաւալ դործին: Անիկա երկու անգամ միայն «Յիսուս» անունը յիշատակած է:

Շատեր հարց կու տան թէ արդեօք ինչ կրնայ եղած ըլլալ, այս հրեայ պատմիչին՝ Քրիստոսի մասին «լուութեան» պատճառը:

Սովորաբար մասնագէտները ուղելով մեկնութիւն մը տալ Յովսեպոսի այս ժրատութեան, կ'ըսեն թէ անիկա ջանացած է խուսափիլ նկարագրելէ այն բաները, որոնք կրնային Հռոմայեցիներու մէջ գէշ տրամադրութիւն ստեղծել Հրեաներու դէմ:

Միեւնոյն պատճառով, Յովսեպոս, մինչ Դանիէլ Մարգարէի գերբին ամբողջ բովանդակութիւնը կը նկարագրէ, որեւէ յիշատակութիւն չ'ընեն, սակայն, եօթներորդ դուիսի մասին, որուն մէջ գրուած է. «Երկինքի ամպերուն վրայ՝ տեսայ զալը մէկու մը, որ մարդու որդիի կը նմանէր...: Անոր տրուեցաւ կայսրութիւն, փառքը եւ թագաւորութիւնը. բոլոր ժողովուրդները, բոլոր ազգերը եւ բոլոր լեզուներու մարդիկ Անոր ծառայեցին»¹³:

Տարակոյս չկայ թէ նման գրութիւններ, շատ հաճելի պիտի չլուէին աշխարհակալ Հռոմայեցիներուն:

Hans Windisch, Քրիստոսի չուրջ Յովսեպոսի «լուութեան» մասին խօսելով, կ'ըսէ թէ այնքան ալ շատ կարեւորութիւն տալու չէ անոր, քանի որ անիկա լուութեամբ կ'անցնի նաեւ հրէական միւս խրմբաւորումներու վրայէն, չի յիշատակեր ժամանակակից նշանաւոր ռաբբուներէն որ անուններ, եւ շատ քիչ բան կը գրէ նոյն չըջանի՝ կրօնական ուրիշ շարժումներու մասին:

Ամէն պարագայի, ինչ որ ալ եղած ըլլայ, Քրիստոսի մասին Յովսեպոսի քիչ տեղեկութիւններ տալուն պատճառը, պէտք է ընդունիլ թէ անիկա որեւէ թըշնամական կամ արհամարհական խօսք չէ արտայայտած Յակոբոս առաքելի, Յիսուսի եւ քրիստոնէութեան մասին, եւ իր դրածը կը մնայ ամէնէն վաւերական վկայութիւններէն մէկը, որ մեզի հասած ըլլայ ոչ-քրիստոնեայ ամենահին պատմիչներէն:

Թալմուս

Կ'արժէ քանի մը խօսք ալ ըսել Թալմուտի մասին, որ Հրեաներու աւանդութիւնները պարունակող գիրքն է:

Երկրորդ դարու վերջաւորութեան, քանի մը ռաբբուներէն՝ Յուդա իշխան, Աքբի-

12. Antiquités Juives, 18, 3, 3, § 63-64:

13. Գիբք Գամիելի, Գլ. է, 13-14:

պա, եւայլն, որոնք Տաննայեցի (Tannaiti) կը կոչուէին, հատորի մը մէջ սամիտփեցին իրենց նախնիքներուն ուսուցումը եւ բերանացի աւանդութիւնները: Այս հատորը կոչուեցաւ Միշնա (Mishna), որ «կրկնութիւն» կը նշանակէ:

«Միշնա» հատորէն ետք, երեցաւ նոր հաւաքածոյ մը եւս, որ «Տոսեփտա» (Tosephta) անունը կը կրէր:

Տաննայեցի ուսուցումներէն ետք, Ամորացի կոչուած ուսուցումները՝ «Միշնա» գիրքը մեկնաբանելով, կազմեցին նոր հաւաքածոյ մը, որուն «Գեմարա» (Gemara) անունը ստուին:

Հուսկ, «Միշնա» եւ «Գեմարա» հատորներու միացումով կազմուեցաւ «Թալմուտ»ը, որ երկու խմբադրութիւն ունի. մէկը հինգերորդ դարուն՝ Երուսաղէմի մէջ, իսկ երկրորդը, եօթներորդ դարուն՝ Բաբելոնի մէջ:

Թալմուտը, որ թէեւ իւր պատմական գործ՝ մեծ արժէք չի ներկայացներ, եւ Յիսուսի կամ քրիստոնեաներու մասին հոն գրուածները նախատական բնոյթ կը կրեն ընդհանրապէս, սակայն, անոր մէջ ներկայացուած հրէական միջավայրը, անձնաւորութիւնները, ժողովրդական բարքերը շատ նման են Աւետարաններու մէջ նկարագրուածներուն:

Թալմուտի մէջ կը գտնենք Աւետարանիչներու կողմէ մեղի ցոյց տրուած Հրեաններու միեւնոյն հոգեբանութիւնը եւ մտայնութիւնը: Հոն կը հանդիպինք կեղծաւոր Փարիսեցիներու, որոնք օրէնքին միայն նիւթական դործադրութեան հետամուտ են, որոնց համար շարմիթ օրերը արդիւրուած է նոյնիսկ ոճիլ մեռցնել: Հոն են նաեւ ինքնահաւան Սադուկեցիները իրենց անվերջանալի վէճերով:

Գալով Յիսուսի մասին գրուածներուն, թշնամական հոգիով եւ անհեթեթ սխալներով յերկրուած են անոնք:

Քրիստոս՝ զանազան անուններով ներկայացուած է մեղի: Ստէպ, իր իսկական անունով՝ Յիսուս Նազովրեցի կոչուած է Անիկա: Երբեմն սուտ Մարգարէ՝ Բապտ-

մաի անունը տրուած է Անոր: Ուրիշ տեղ Panthera անունով, հոռմայեցի ղինուորի մը ապօրինի զաւակն է Յիսուս: Panthera անունը, յունարէն Παρθένοս բառն է, անտարակոյս, որ կոյս կը նշանակէ եւ Մարիամ Աստուածածնի յատուկ է: Այս բառը հաւանաբար աղաւաղուելով՝ Թալմուտի մէջ եղած է Pantera:

Թալմուտի համաձայն, Յիսուս՝ եղիպտոս կ'երթայ եւ հոն մոզութիւն ստրկիէ ետք՝ կը վերադառնայ Հրէաստան, եւ կը սկսի հրեայ ժողովուրդը խաբել իւր մոզութիւններով: Կառավարութեան կողմէ ձերբակալուելով, իւր կախարդ, կը քարկոծուի եւ հուսկ կախապան կը բարձրանայ:

Բանասէրը մը համար, շատ դիւրին է հերքել Թալմուտի մէջ դառնուող Յիսուսի մասին եղած զրպարտութիւնները:

150ի առեւնները արդէն, Յուստինոս՝ իւր «Ձառագոյութիւն քրիստոնէութեան» գիրքին մէջ, կ'ըսէ թէ հրեայ ուսուցումները Յիսուսի մասին սուտ լուրեր կը տարածեն ամէն կողմ:

Հակասութիւններ, ժամանակագրական սխալներ, անձերու շփոթութիւններ՝ այնքան շատ են Թալմուտի մէջ, որ Հարժեր զրադիլ անոնց հերքումով:

Մեղի համար կարեւորը այն է որ Թալմուտի մէջ վիտացող առասպելախառն ստատուածքներու մէջ կայ ճշմարտութեան արձագանգը:

Արդարեւ, Թալմուտը զրոյցներու համաձայն, Յիսուսի կուսական ծնունդը կ'ըլլայ ապօրինի ծնունդ մը. ուստի Քրիստոս՝ մարդէ ծնած, իրական եւ չօչափելի մարդ մը եղած է: Թալմուտի հեղինակներուն համաձայն՝ Յիսուսի հրաշքները պէտք է բէկղեղբուղի կամ մոզութեան վերադրել. ուրեմն, Քրիստոս իրապէս հրաշալի գործեր կատարած է: Թալմուտը զրոյցներուն համաձայն՝ Յիսուսի մարմինը, իւր մահէն ետք՝ անյայտացած է. ուրեմն, Քրիստոս իրապէս մեռած է եւ իւր մարմինը գերեզմանին մէջ չէ գտնուած... Հակասակորդներու զրպարտութիւնները կը ծառայեն հաստա-

տեղյու Քրիստոսի պատմական իրականութիւնը»¹⁴ :

Թաւմուտի հմուտ մասնագէտներ են Herman L. Strack, Hans Windisch, Էւայյն. Իսկ հրեայ մասնագէտներու մէջ նշանաւոր է Joseph Klausner : Վերոյիշեալ գիտնականներու խոր ուսումնասիրութիւններէն կը հետեւի թէ «Թաւմուտի մէջ, իրապէս պատմական անձի մը, Աւետարաններու Յիսուսին ծանօթութիւնը կայ : Թաւմուտը կը հերքէ կեղծիքի մը ենթադրութիւնը»¹⁵ :

Հեթանոս եւ հրեայ հեղինակներու
վկայութիւններուն արժէքը

Թէեւ թիւով եւ քանակով քիչ են Քրիստոսի եւ Քրիստոնէութեան վերաբերեալ պատմական աղբիւրները, որոնց կը հանդիպինք Քրիստոնէութեան արշալոյսի շրջանին՝ հեթանոս եւ հրեայ պատմիչներու մօտ, բայց եղածները լիովին բաւարար են, հաստատելու համար թէ հոռմէական լայնածիր կայսրութեան սահ-

մաններուն մէջ, գոյութիւն ունէին՝ քրիստոնեայ կողմուղ մարդիկ, որոնք Քրիստոս անունով անձ մը իրը Աստուած կը պաշտէին :

Միեւնոյն այլ Քրիստոսը, Տիրերիոս կայսրին օրով, մահուան գատապարտուած է Պիղատոս Պոնտացիէն :

Հեթանոս եւ հրեայ պատմիչներու գըրածները ցոյց կու տան նաեւ, որ Քրիստոսի առաջին հակառակորդները, չհաւատարկ հանդերձ Իր աստուածութեան եւ հրաշքներուն, երբեք չեն ուրացած, սակայն, Իր պատմական անձ ըլլալը :

Ճիշտ է որ ոչ-քրիստոնեայ հեղինակներէն քաղուած մեր վկայութիւնները, ոչ մէկ նորութիւն կ'աւելցնեն Աւետարանիչներու գրածներուն վրայ, քանի որ Քրիստոսի մասին իրենց ունեցած ծանօթութիւնը գրեթէ ոչինչ է :

Բայց այն «ոչինչ»ը, որ շատ բնական երեւոյթ մըն է անտարակոյս, քանի որ Քրիստոսի վարդապետութիւնը նոր սկըսած էր ծաւալիլ, կը բաւէ հերքելու մեր ժամանակներու Քրիստոսի պատմականութիւնը ուրացող բոլոր գիտուններու յերկրածոյ փաստարկութիւնները :

14. F. GAETANI, Gesù Cristo, Roma, 1945,

էջ 24 :

15. W. TRILLING, Jésus devant l'Histoire,

էջ 77 :

(Շար. 2)

Հ. ԵՓՐԵՄ ՏԵՐ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

